

УДК 796.071.4:37:40(5)

К. В. ЦАРЕНКО

кандидат педагогічних наук

О. І. ВЕРІТОВ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту

А. В. СИМОНІК

кандидат біологічних наук

Запорізький національний університет

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДЮСШ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті досліджено ефективність розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації. Для цього проведено анкетування, завдання якого – визначити недоліки курсів підвищення кваліфікації в професійно-педагогічному аспекті, а також побажання тренерів-викладачів ДЮСШ щодо вдосконалення їх змісту. На основі проведеного анкетування констатовано, що тренери-викладачі, що пройшли підвищення кваліфікації, не отримують повного задоволення своїх очікувань щодо розвитку професійно-педагогічних знань і вмінь. Зазначено, що при розробці змісту курсів підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ особливо увагу необхідно приділити розробці їх професійно-педагогічного аспекту.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність, підвищення кваліфікації, тренер-викладач.

На сьогодні в Україні однією з ефективних освітніх систем є система дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), яких у 2016 р. Функціонувало 1653. Серед цих закладів комплексні ДЮСШ, ДЮСШ із видів спорту, ДЮСШ для інвалідів, а також спеціалізовані ДЮСШ олімпійського резерву. На той час вихованців таких шкіл було понад 600 000, що становило близько 11% від загальної кількості молоді України віком від 6 до 18 років. Навчально-тренувальний процес у ДЮСШ здійснювало понад 22 000 тренерів-викладачів, із яких близько 60% були штатними працівниками [7].

Аналіз посадових інструкцій, Класифікатора професій, кваліфікаційних характеристик тренера-викладача ДЮСШ дає змогу виділити в професійній діяльності працівника п'ять функцій: виховну, навчальну, комунікативну, організаційну та корекційну [3; 4; 5].

Зокрема, суспільство очікує від цих педагогів розвитку здібностей вихованців у обраному виді спорту, підготовки спортивного резерву для збірних команд України, повноцінного оздоровлення, забезпечення змістовного відпочинку та дозвілля дітей і молоді, формування навичок здорового способу життя, а також сприяння гармонійному вихованню, самореалізації юних спортсменів [6].

Щодо кваліфікаційних вимог до тренерів-викладачів ДЮСШ, то в Довіднику кваліфікаційних характеристик професій робітників зазначено, що вони повинні мати кваліфікаційний рівень спеціаліста, бакалавра або

молодшого спеціаліста напряму підготовки “Фізична культура і спорт”. При цьому, якщо тренер-викладач має диплом спеціаліста, то до нього не висувають вимоги до стажу роботи; якщо в нього диплом бакалавра – в нього має бути стаж роботи в галузі фізичної культури та спорту не менше 2 років; якщо в нього диплом молодшого спеціаліста – стаж його роботи не може бути меншим ніж 3 роки [2; 7].

Певна особливість кваліфікаційних вимог до тренера-викладача ДЮСШ полягає в тому, що за певних умов на цій посаді може працювати фахівець без педагогічної освіти й навіть без вищої освіти загалом. Зокрема, зазначено, що тренером-викладачем може бути Заслужений майстер спорту, майстер спорту міжнародного класу України, майстер спорту України [2].

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників пов’язане, насамперед, із взаємодією слухачів і викладачів, що забезпечує навчальний процес, що має свою специфіку, пов’язану не стільки з передачею певної кількості професійних знань, умінь, навичок, скільки з орієнтацією слухачів на професійне вдосконалення, особистісне зростання, розвиток творчого потенціалу, зміну установок. Викладачі системи післядипломної педагогічної освіти характеризуються тим, що вони є, як правило, компетентними фахівцями широкого профілю, які організують навчання за комплексним принципом, згідно з яким першочергову увагу приділено міжпредметним зв’язкам та інтеграційним тенденціям [1, с. 158].

Варто зазначити, що курси підвищення кваліфікації тренерів-викладачів мають величезний потенціал для розвитку їх професійно-педагогічних якостей, адже курсова підготовка дає змогу подолати труднощі, пов’язані і з віковими особливостями контингенту тренерів-викладачів ДЮСШ, і з різною спортивною кваліфікацією, а крім того (що найважливіше), така підготовка дає змогу створити умови, за яких тренери-викладачі отримають відповіді на питання, що їх цікавлять.

Висловлене детермінує необхідність упорядкування, вдосконалення та оновлення змісту курсів підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ у професійно-педагогічному аспекті, що, на нашу думку, сприятиме підвищенню якості роботи цих курсів не тільки в інститутах фізичного виховання та спорту, а й на профільних факультетах нашої країни. У зв’язку з цим *метою статті* є дослідження ефективності розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації.

Першими кроками на цьому шляху буде визначення найважливіших напрямів курсового навчання тренерів-викладачів у професійно-педагогічному аспекті, а також встановлення ступеня задоволення їх очікувань щодо курсів підвищення кваліфікації.

Для цього проведено анкетування, завдання якого – визначити недоліки курсів підвищення кваліфікації в професійно-педагогічному аспекті, а також побажання тренерів-викладачів ДЮСШ щодо вдосконалення їх змі-

сту. Окреме завдання – встановити ступінь задоволення очікувань тренерів-викладачів щодо курсів підвищення кваліфікації в аспектах отримання професійно-педагогічних знань і вмінь.

Анкета складалася з 13 запитань закритого та відкритого типу, розподілених на 3 блоки.

Усього в анкетуванні взяли участь 26 тренерів-викладачів ДЮСШ, які проходили курс підвищення кваліфікації на базі Запорізького національного університету в 2014–2015 рр.

Серед тренерів-викладачів, які брали участь в анкетуванні, стаж роботи на посаді тренера до 5 років мали 13,64%, до 10 років – 31,82%, до 15 років – 45,45%, понад 25 років – 9,09% респондентів.

При цьому тренери-викладачі складнокоординаційних видів спорту становили 31,82%, одноборств – 18,18%, циклічних видів спорту – 31,82%, ігрових видів спорту – 18,18%. Серед тренерів-викладачів, які брали участь в анкетуванні, другої категорії – 27,27%, першої категорії – 63,64%, вищої категорії – 9,09% респондентів. Чоловіків серед респондентів – 54,55%, жінок – 45,45%. За віком тренери-викладачі розподілялися таким чином: віком до 25 років – 18,18%, 35–45 років – 50%, 45–55 років – 31,82%.

Ці дані засвідчили, що вибірка тренерів є досить традиційною для типових курсів підвищення кваліфікації, що, на нашу думку, значною мірою зумовило приведені нижче результати анкетування.

Зокрема, на запитання “Чи задоволені Ви курсами в аспекті поповнення ваших знань, що стосуються методики розвитку фізичних якостей спортсменів?” 45,45% тренерів-викладачів дали відповідь “Незадоволений”; 27,27% тренерів – “Задоволений”, 27,27% – відповіли “Частково задоволений”.

При аналізі відповідей на запитання “Чи задоволені Ви курсами в аспекті поповнення ваших знань, що стосуються методики навчання спортсменів руховим діям?” з’ясувалося, що 50% тренерів-викладачів незадоволені; 4,55% – задоволені частково; 45,55% – задоволені.

На запитання “Чи задоволені Ви курсами в аспекті поповнення ваших знань із методики виховної роботи?” 72,73% респондентів відповіли “Незадоволений”, 9,09% – “Частково задоволений”, а 18,18% дали відповідь “Задоволений”.

Результати анкетування дали змогу, з одного боку, зафіксувати доволі низьку задоволеність тренерів-викладачів якістю курсів щодо викладання актуальних професійно-педагогічних знань.

У контексті дослідження зауважимо, що значна частина тренерів по закінченню курсів відчуває брак таких знань – як в аспекті методики розвитку фізичних якостей спортсменів (45,45%), так і в аспекті навчання спортсменів руховим діям (50%). Доволі несподіваний результат анкетування ми отримали в аспекті ставлення тренерів-викладачів до якості викладання знань із методики виховної роботи: 72,73% респондентів відповіли, що не задоволені курсами у відповідному аспекті.

Отримані результати дають змогу визначити перспективним напрямом удосконалення курсового підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ приділення більшої уваги оновленню та розвитку їх професійно-педагогічних знань.

Узагальнення відповідей тренерів-викладачів на пункт анкети щодо задоволеності курсами в аспекті розвитку вмінь з удосконалення фізичних якостей юних спортсменів дало змогу констатувати, що 9,09% респондентів дали відповідь “низька”, відповідь “середня” дали 45,46% респондентів, відповідь “висока” – 45,45% респондентів.

Високий рівень задоволеності курсами в аспекті розвитку вмінь із навчання юних спортсменів новим спортивним рухам відчувають 31,82% респондентів; 13,64% респондентів таку задоволеність оцінюють як “середню”; 54,55% респондентів – як “низьку”.

Задоволеність курсами в аспекті розвитку вмінь із виховної роботи з юними спортсменами як “низьку” оцінюють 54,55% респондентів; 18,18% респондентів цю задоволеність оцінюють як “середню”; 27,27% респондентів цю задоволеність оцінюють як “високу”.

Аналіз результатів анкетування дав змогу констатувати, що найбільша кількість тренерів-викладачів ДЮСШ (54,55%) не задоволені змістом курсів щодо розвитку вмінь із виховної роботи. Низький рівень задоволеності навчанням юних спортсменів новим спортивним рухам у 31,82% респондентів, а середній – у 13,64% респондентів. Разом з тим, як і очікувалося, щодо розвитку фізичних якостей юних спортсменів більшість тренерів-викладачів (45,45%) повністю або майже (45,46%) задоволені змістом курсів підвищення кваліфікації. При цьому лише 9,09% респондентів відчувають незадоволеність курсами у визначеному аспекті.

Враховуючи результати анкетування, можна визначити другий напрям удосконалення курсового підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ, яким є оновлення та розвиток їх професійних умінь (зокрема у виховному й дидактичному аспектах).

Наступна частина анкети мала на меті виявлення думок респондентів щодо недоліків курсів підвищення кваліфікації. Зокрема, респондентам було запропоновано відзначити три найбільш актуальних недоліки курсової підготовки, які існують, на їх думку, в сучасній системі підвищення кваліфікації тренерів-викладачів.

Обробка отриманих під час анкетування даних із використанням пакету “Багатомірні відгуки” програми Statistica 6 дала змогу виявити таку низку цих недоліків:

- не враховано індивідуальні вікові, соціальні, інтелектуальні особливості слухачів курсів підвищення кваліфікації (частота відгуків – 16 (24,24%));
- недостатньо враховано особливості конкретного виду спорту, який представляє тренер (частота відгуків – 13 (19,7%));

- не актуалізовано належного інтересу до підвищення власної кваліфікації в професійно-педагогічному аспекті (частота відгуків – 12 (18,18%));
- курси підвищення кваліфікації орієнтовано на застарілі навчальні посібники, методичні розробки та підручники із “загальної” педагогіки, в яких не враховано специфіку спортивної діяльності (частота відгуків – 7 (10,61%));
- не приділено належної уваги формуванню навичок ефективної поведінки в конкретних ситуаціях (частота відгуків – 5 (7,58%));
- недостатня кількість методичних розробок, адаптованих до умов курсів підвищення кваліфікації (частота відгуків – 5 (7,58%));
- відсутні чіткі вимоги й методичні розробки щодо змісту самостійної роботи, спрямованої на розвиток професійно-педагогічних знань, умінь і навичок у міжкурсовий період (частота відгуків – 5 (7,58%));
- інше (частота відгуків – 3 (4,55%)).

Треба зазначити, що при обробці первинних даних відповіді на запитання анкети доводилося значно редагувати. Зокрема, залишаючи загальний зміст думки респондента, нам вдалося звести варіанти відповідей до восьми лаконічних формулювань. Зауважимо, що при цьому загальний зміст відповіді вдалося зберегти.

Ще однією важливою частиною анкети став пункт, присвячений виявленню думок респондентів щодо побажань з удосконалення курсів підвищення кваліфікації. Як і в попередньому пункті, тут респондентам було запропоновано вибрати три напрями вдосконалення курсової підготовки.

У результаті аналізу відповідей респондентів за пунктом анкети, присвяченим побажанням тренерів-викладачів ДЮСШ щодо вдосконалення змісту курсів підвищення кваліфікації (в професійно-педагогічному аспекті), складено такий їх рейтинг:

- надати більше інформації із сучасних зарубіжних наукових джерел щодо розвитку фізичних якостей юних спортсменів, а також навчання їх виконанню фізичних вправ (частота відгуків – 18 (27,27%));
- приділити більше уваги питанням формування професійно значущих рис характеру та цінностей тренера, що сприятимуть професійній успішності (частота відгуків – 10 (15,15%));
- приділити більше уваги питанням розвитку педагогічних умінь з поведінки тренера в складних педагогічних ситуаціях спортивної діяльності (частота відгуків – 8 (12,12%));
- приділити більше уваги питанням формування ознак характеру вихованця, корисних для досягнення найвищих спортивних результатів, а також поставлених юним спортсменом життєвих цілей (частота відгуків – 8 (12,12%));
- приділити більше уваги питанням методики навчання юних спортсменів виконанню спортивних вправ (частота відгуків – 7 (10,61%));

- приділити більше уваги розвитку рухових якостей вихованців (частота відгуків – 7 (10,61%));
- приділити більше уваги питанням відновлення вихованців після навчальних та інших навантажень (частота відгуків – 5 (7,58%));
- інше (частота відгуків – 3 (4,55%)).

Згідно з результатами анкетування, абсолютна більшість тренерів-викладачів інтуїтивно відчуває значущість розвитку професійно-педагогічних якостей. Утім отримані дані вказують на те, що тренери-викладачі очікують від курсів, насамперед, більше нової, актуальної наукової інформації, а також уваги до новоутворень особистісного компонента своєї професійної готовності, які передбачають успішність професійної діяльності.

Висновки. Отже, проведене анкетування дало змогу констатувати, що тренери-викладачі, які пройшли підвищення кваліфікації, не отримують повного задоволення своїх очікувань щодо розвитку професійно-педагогічних знань і вмінь. Так, у процесі дослідження виявлено таке: на думку тренерів-викладачів ДЮСШ, недоліками типових курсів підвищення кваліфікації є навчання, орієнтоване на “усередненого” слухача (без урахування стажу, віку, спортивної спеціалізації та інших параметрів), неспроможність викладачів курсів актуалізувати належний інтерес до професійно-педагогічного самовдосконалення тренера, нестачу методичного забезпечення курсів підвищення кваліфікації, а також деяку “відірваність” змісту курсів від ситуацій спортивної діяльності; абсолютна більшість тренерів-викладачів інтуїтивно відчуває значущість розвитку професійно-педагогічних якостей і демонструє сформований інтерес до питань розвитку своєї професійно-педагогічної компетентності, зокрема тренери-викладачі ДЮСШ очікують від курсів підвищення кваліфікації розвитку педагогічних умінь із поведінки в складних педагогічних ситуаціях спортивної діяльності, аналізу зарубіжного досвіду в галузі спортивної педагогіки, а також дидактичних, виховних і суто спортивних аспектів навчально-тренувального процесу.

Перспективним напрямом удосконалення курсів є розробка та впровадження форм і засобів підвищення рівня професійно-педагогічних знань і вмінь тренерів-викладачів щодо розвитку фізичних якостей спортсменів, навчання їх руховим діям, а також виховній роботі.

Список використаної літератури

1. Біла книга національної освіти України / за ред. В. Г. Кременя ; Акад. пед. наук України. Київ, 2009. 185 с.
2. Долгоруков А. Метод Case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения. URL: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600.
3. Должностная инструкция тренера-преподавателя образовательного учреждения. URL: http://www.jobs.ua/job_description/view/760/.
4. Дресвянников В. А. Андрогогика: принципы практического обучения для взрослых. Центр дистанционного образования. URL: <http://www.elitarium.ru/2007/02/09/print:page,1,andragogika.html>.
5. Класифікатор професій ДК 003:2005 : Національний класифікатор України від 01.04.2006 р. Київ, 2005.
6. Мазін В. М., Ротерс Т. Т. Постановка проблеми організації виховного процесу у дитячо-юнацьких спортивних школах. *Педагогіка формування творчої особисто-*

сті у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. Київ ; Запоріжжя, 2012. № 2 (69). С. 294–302.

7. Мазін В. М., Сватъєв А. В., Царенко К. В. Виховна робота тренера-викладача ДЮСШ : метод. рек. для курсів підвищ. кваліф. тренерів-викл. Запоріжжя, 2014. 69 с.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2017.

Царенко К. В., Веритов А. И., Сымоник А. В. Проблема развития профессионально-педагогической компетентности тренеров-преподавателей ДЮСШ в процессе повышения квалификации

В статье исследована эффективность развития профессионально-педагогической компетентности тренеров-преподавателей ДЮСШ в процессе повышения квалификации. Для этого проведено анкетирование, задача которого состояла в определении недостатков курсов повышения квалификации в профессионально-педагогическом аспекте, а также выявлении пожеланий тренеров-преподавателей ДЮСШ по совершенствованию их содержания. На основе проведенного анкетирования констатировано, что тренеры-преподаватели, прошедшие повышение квалификации, не получают полного удовлетворения своих ожиданий относительно развития профессионально-педагогических знаний и умений. Отмечено, что при разработке содержания курсов повышения квалификации тренеров-преподавателей ДЮСШ особое внимание необходимо уделить разработке их профессионально-педагогического аспекта.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность, повышение квалификации, тренер-преподаватель.

Tsarenko K., Veritov O., Symonyk A. The Problem of Development of Professional Pedagogical Competence of Trainers-Teachers of Youth Sports School in the Process of Training

The aim of the study was the study of efficiency of development of professional pedagogical competence of trainers-teachers in the process of training.

The first steps will be to define the most important areas of course training of trainers-teachers in vocational-pedagogical aspect, as well as the establishment of the degree of satisfaction of their expectations on the courses of improvement of qualification.

To do this, a survey to identify gaps of training courses in professional pedagogical aspect, as well as the wishes of the trainers-teachers for improving their content. Individual task: to establish the degree of satisfaction of expectations of the coaches for further training courses in the aspects of obtaining professional and pedagogical knowledge and skills.

In total, the survey included 26 trainers-teachers held a training course on the basis of Zaporizhzhya national University in 2014–2015.

The results of the survey allowed, on the one hand, to fix a rather low satisfaction of the coaches are quality courses teaching relevant professional and pedagogical knowledge.

The obtained results give the possibility to determine the perspective direction of improvement of course training of trainers-teachers increased attention to updating and developing their vocational and pedagogical knowledge.

Based on the survey it can be stated that coaches and teachers, past training, do not receive full satisfaction of their expectations regarding the development of professional and pedagogical knowledge and skills. So, in designing the content of training courses of trainers-teachers special attention should be given to the development of their professional-pedagogical aspect.

A promising direction of improvement of the courses is the development and implementation of forms and means of improving the level of professional and pedagogical knowledge and skills of trainers-teachers to development of physical qualities of athletes, training their motor actions and educational work.

Key words: professional-pedagogical competence, professional development, trainer and teacher.